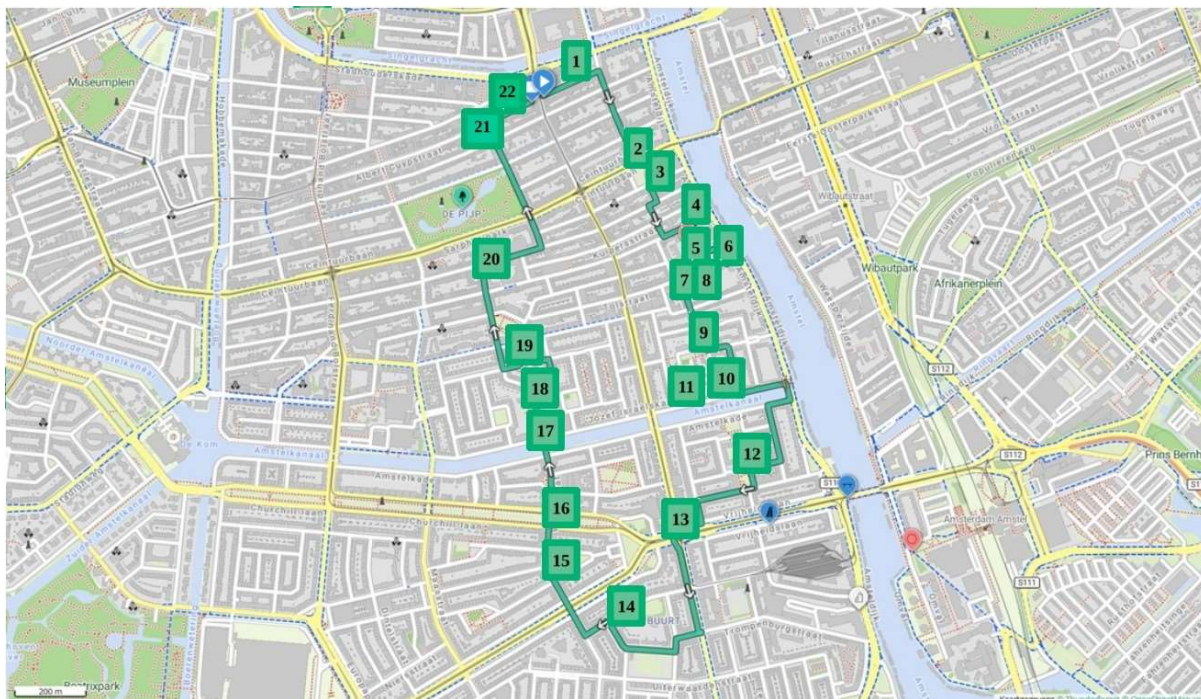

8 Van De Pijp naar Rivierenbuurt

Korte beschrijving

Deze wandeling neemt je mee door de voormalige volkswijk De Pijp en delen van de gigantische stadsuitbreiding uit de eerste decennia van de 20ste eeuw, het Plan Zuid van H.P. Berlage. In deze eeuw zijn er nieuwe stukjes stad ingebreed. En we komen langs een paar monumenten voor bekende Amsterdammers.

Tram 4 (Centraal Station – Station RAI) Halte Westeinde

Tram 14 (De Boelelaan – Frederiksplein) Halte Frederiksplein

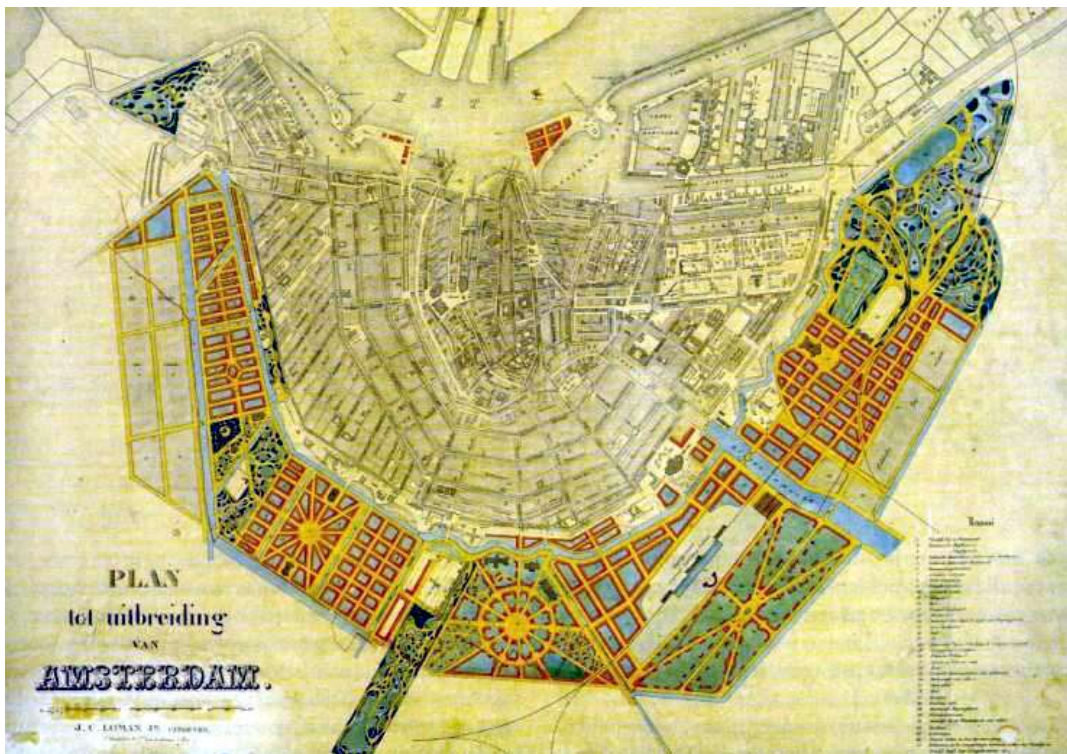
1

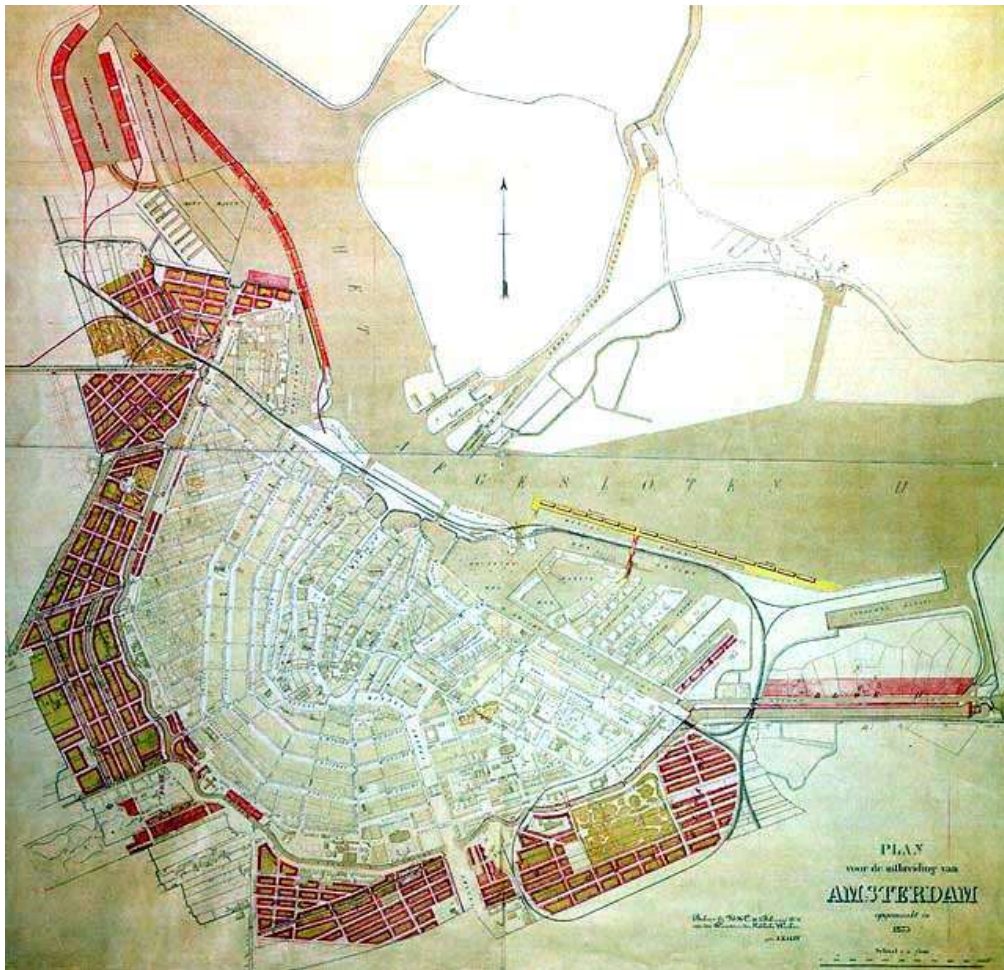
De wandeling begint op de hoek Van Woustraat / Hemonylaan. De Van Woustraat is het verlengde van de Utrechtse straat en leidt naar de Utrechtse brug. Hier stond 150 jaar geleden de Utrechtse Poort. Buiten de singel vond in de loop der tijden ongeregelde woningbouw en bedrijvigheid plaats. De Albert Cuypstraat was industriegebied, een sloot, waar tientallen zaagmolens draaiden.

In de 2^e helft van de 19^e eeuw verdubbelde het inwoneraantal van Amsterdam tot vijf honderdduizend mensen. Er moest dus dringend woningen gebouwd worden. Jacob Niftrik, ingenieur in dienst van de stad, ontwierp in 1867 een royaal stedenbouwkundig plan met een fraaie villawijk met lanen als stralen rond een plein. Ter hoogte van de Hemonylaan had hij een treinstation getekend. Zijn plan werd terzijde geschoven en Jan Kalff, directeur van Publieke Werken, maakte in 1877 een veel eenvoudiger plan, waarbij de straten het patroon van bestaande paden en sloten volgden. Dat is leidraad geworden voor de 19^e eeuwse gordel.

Plan Niftrik 1867

Plan Kalff (1877)

We wandelen de Hemonylaan door, met zijn klassieke Amsterdamse herenhuizen en gaan dan recht de Hemonystraat in en die lopen we helemaal door tot aan de Ceintuurbaan.

Tram 3 (Westerpark – Flevopark) Halte Van Woustraat

Tram 4 (Centraal Station – Station RAI) Halte Ceintuurbaan

2

Aan de Ceintuurbaan, op de hoek met de Amstel stond tot 1970 de grootste katholieke kerk van Amsterdam, de Sint Willibrordus Buiten de Veste, een creatie van Pierre Cuypers (Rijksmuseum, Centraal Station).

Het gebouw nam het hele blok in beslag. Nu staan op die plek een bejaardentehuis en een flatgebouw.

We steken de Ceintuurbaan over, wandelen langs het speelveldje en gaan dan naar rechts.

3

De Arrahmanmoskee is gevestigd in een gebouwtje dat het midden houdt tussen een Griekse tempel en een fabriekshal. Het is nu zwart geschilderd met witte ornamenten. Als je goed kijkt herken je een tympaan en pilasters met ionische, gekrulde, kapitelen.

Het is in 1915 gebouwd als verenigingshuis bij de Willibrorduskerk, het enige wat nog bewaard is gebleven van dit katholieke bolwerk. De architect is Jan Kuit, die vooral bekend is van de prachtige V&D-warenhuizen in Haarlem, Maastricht en Dordrecht.

Rechts van de moskee gaan we de Sint Willibrordusdwarsstraat in. Bij de Adriaen van Ostadestraat zoeken we rechts een onderdoorgang naar de Jacob Israël de Haanstraat. Aangekomen bij de Kuipersstraat gaan we iets rechts en vervolgen ons pad door de J.I. de Haanstraat. Bij de Rustenburgerstraat gaan we iets links. We lopen 50 meter door en bewonderen het Polderhuisje.

4

Het Polderhuisje is in 1865 gebouwd op een kavel aan de toenmalige Rustenburgersloot. Toen werd hier zonder veel overleg gebouwd. Het huisje staat buiten de rooilijn en aan de stoep zie je ook dat toen het straatniveau een paar decimeter lager lag.

Achter het woonhuis was een schuur en een garage. Er heeft decennialang een carrosseriebedrijf in gezeten. Daar staat nu een fors woongebouw. Het huisje is in inmiddels netjes gerenoveerd.

Wij keren terug en komen op het Dora Tamanaplein.

5

Het Dora Ntloko Tamanaplein is vernoemd naar een Zuid-Afrikaanse anti-apartheidsstrijder. Na het vertrek van het Stadsarchief uit het voormalig gemeentehuis van Nieuwer-Amstel is hier een nieuw stukje stad ingebreed, inclusief een nieuwe bieb en theater CC Amstel.

Bij de bibliotheek gaan we links af en wandelen onder de luchtbrug door naar de Amsteldijk. Daar gaan we rechtsaf.

6

In 1892 bouwde de gemeente Nieuwer-Amstel – tegenwoordig Amstelveen – een gemeentehuis hier op deze gekke plek, 7 kilometer van de dorpskern. Het was de bedoeling met deze daad om een halt toe te roepen aan het oprukkende Amsterdam. De opzet slaagde niet. In 1896 annexeerde Amsterdam grote delen van Nieuwer-Amstel en werd het stadhuis alweer gesloten.

Het gebouw heeft een uitbundige neo-renaïssancestijl met speklagen, vele tierelantijnen, een kantwerktoren, een trapgevel en een trapportaal.

Foto: Jacob Olie (1892) Stadsarchief Amsterdam

Van 1914 tot 2007 deed het gebouw dienst als gemeentearchief. Toen verhuisde het archief naar De Bazel aan de Vijzelstraat. Nu is het een hotel.

We lopen tussen de gebouwen door en komen terecht in de Tolstraat We komen nu bij een heel apart stukje stad aan, met rechts de Diamantslijperij Asscher en daar tegenover Cinetol.

7

De Asscher Diamantenslijperij is gebouwd in 1906. De enorme fabriek van architect Gerrit van Arkel vertoont de sobere Nederlandse variant van de art nouveau-stijl, niet zo organisch en bloemig als de gebouwen van Victor Horta in Brussel, maar desalniettemin heel elegant en met een knik naar de ambachtelijke middeleeuwen. Door de grote ramen op het zuiden vielen bakken met zonlicht de fabriekszalen binnen. Ooit werkten hier 750 mensen. De firma Asscher was slechts één van de tientallen diamantslijperijen in vooroorlogs Amsterdam. Het gebouw wordt herontwikkeld tot een geheel van woningen, bedrijfsruimtes en horeca.

8

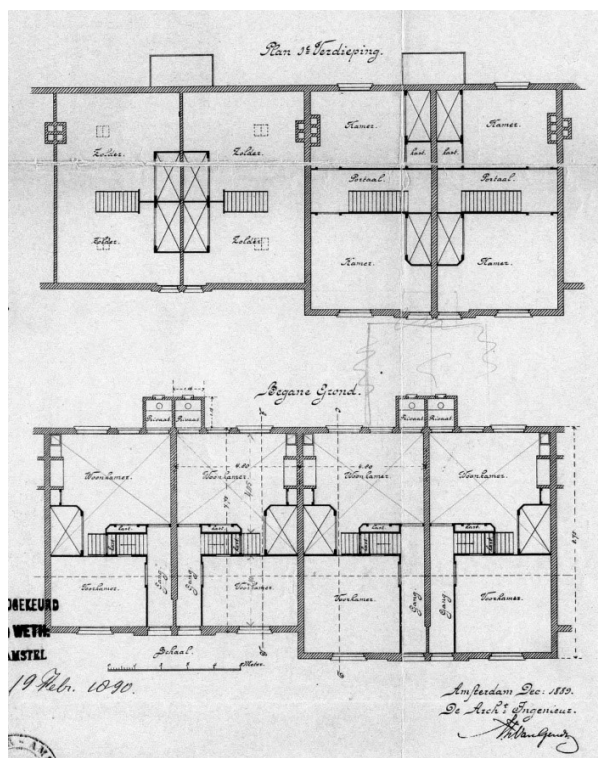
Cinetol is in 1929 neergezet als tempel van de Theosofische Vereniging Nederland. Het ontwerp is van Leendert van der Vlugt, een architect van de Nieuwe Zakelijkheid. Van der Vlugt is ook verantwoordelijk voor de beroemde Van Nellefabriek in Rotterdam. Van 1943 tot 1985 was het een filmhuis, daarna een vestiging van de bibliotheek en sinds 2018 een culturele broedplaats en poppodium. Interessant om eens te exploreren: <https://cinetol.nl/>. Ook komt de Amsterdamse loge van de Theosofische Vereniging hier nog maandelijks bijeen.

Tram 4 (Centraal Station – Station RAI) Halte Lutmastraat

We gaan links af de Diamantstraat in en lopen door tot de Saffierstraat.

9

Als de werknemers van de diamantslijperij geluk hadden dan mochten ze een woning huren van De Woning-Maatschappij. Deze onderneming was door de toenmalige elite opgericht om hier in de buurt 68 woningen voor ambachtslieden te exploiteren, zoals in de Diamantstraat. De woningen bestonden uit een voorkamer van 8 m² en een woonkamer van 18 m², een toilet en een zolder. Baden deed men in het verderop gelegen badhuis. De woningen zijn ontworpen door A.L. van Gendt, die tal van utiliteitsgebouwen voor de stad concipieerde.

Als we doorlopen komen we bij een aparte buurt, met kleurig geverfd houtwerk.

10

De Diamantbuurt is een van de oudste delen van Plan Zuid, het grote uitbreidingsplan van H.P. Berlage, dat al 40 jaar na het plan van Kalff nodig was. Plan Zuid loopt van de Amstel tot en met het Olympisch Stadion. Als je de plattegrond van het Plan uit 1917 bekijkt, herken je de grote lijnen. Maar er is in de loop van de 20 jaar die de uitvoering duurde, het een en ander gewijzigd, net als in het plan voor IJburg, waarvan de uitvoering nu al meer dan 20 jaar onderweg is.

Plan Zuid, H.P. Berlage, goedgekeurd door de gemeenteraad Amsterdam in 1917

De kloeke Amsterdamse Schoolwoningen in de Diamantbuurt zijn van architect Jop van Epen. De ene gevel heeft zachte rondingen, de andere robuuste hoeken. Ook het kleurenpalet van groen, zachtgeel en rood draagt bij tot het karakter van de buurt. Op de hoek met de Amsteldijk is een medaillon in de muur aangebracht ter ere van Van Epen.

We gaan links de Saffierstraat in, en nemen de eerste straat rechts, de Topaasstraat en wandelen door naar de Jozef Israëlskade.

11

Even terug, op Jozef Israëlskade nummer 415 woonde Gerard Reve in de Tweede Wereldoorlog met zijn ouders. Zijn vader was journalist en fervent voorvechter van arbeidersbelangen. Dit stukje kade stond model voor de habitat van Frits van Egters, zoals beschreven in *De Avonden*.

Wij gaan naar links, staan even stil bij het medaillon voor architect Van Epen en steken dan het Amstelkanaal over. We meteen weer naar rechts, de Amstelkade op en nemen we de eerste weg links, de Holendrechtstraat. We wandelen door tot aan de Meerhuizenstraat en gaan dan rechts.

12

Als je onder het poortgebouw doorloopt, en op het Meerhuizenplein rondkijkt, bekruipt je misschien het gevoel dat er iets geks aan de hand is. Dat klopt: de gebouwen aan weerszijden zijn begin 21ste eeuw neergezet, ter vervanging van een aantal panden die in slechte staat waren. Liesbeth van der Pol heeft voor dit hoekje van de stad 105 woningen ontworpen, die een compliment zijn aan de Amsterdamse School. Het is een mooi ensemble met verschillende kleuren baksteen, ronde en tegelijk hoekige erkers en ingenieuze raampartijen. Het geheel sluit mooi aan bij de voormalige Berlageschool, aan de noordzijde van het plein, nu een dagopvang voor mensen met een verstandelijke beperking, Philadelphia.

We lopen voor over het plein en gaan dan rechts de Uithoornstraat in. Daar gaan we links en op het einde rechts de Vechtstraat in. Nu komen we op het Victorieplein.

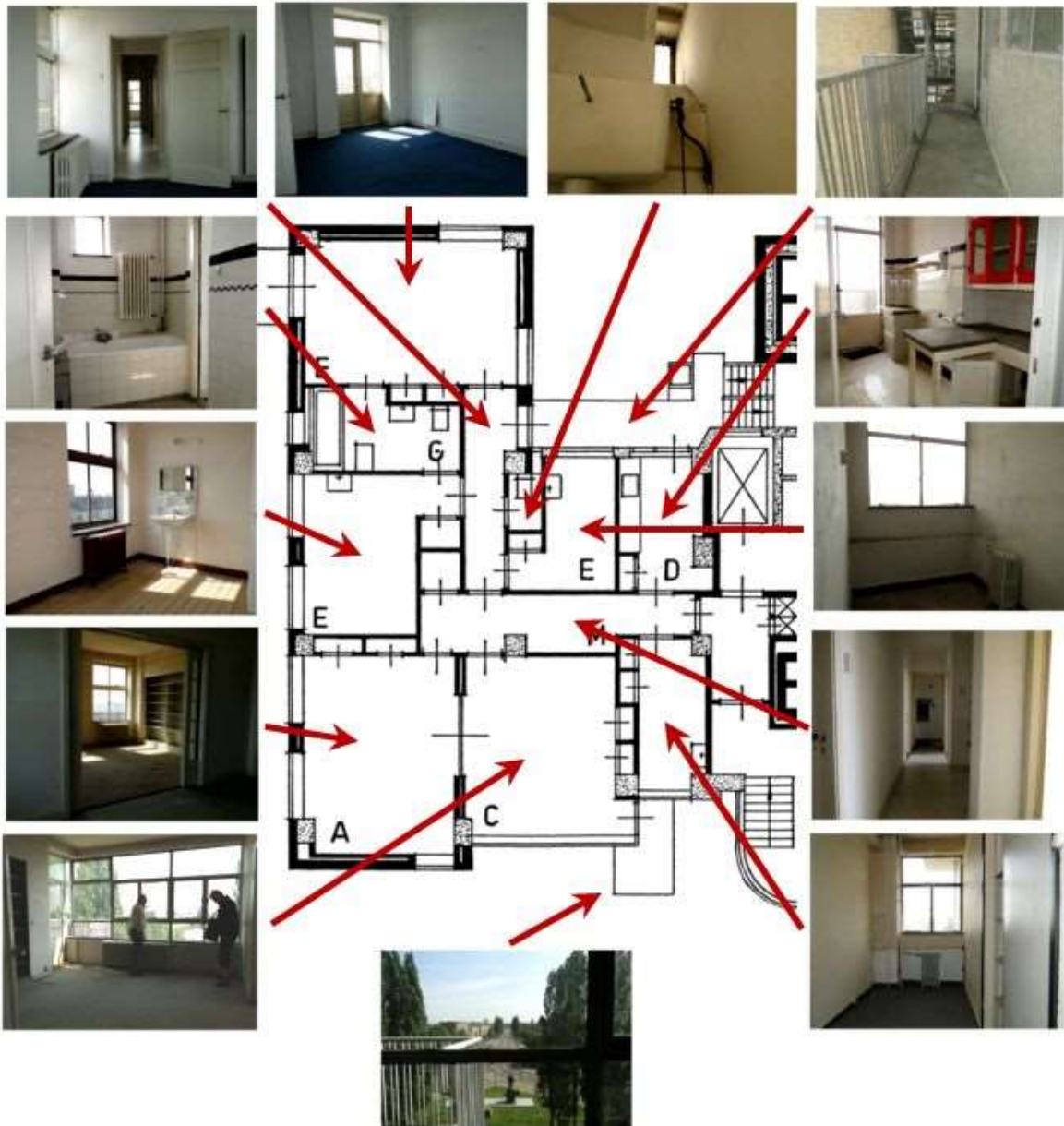
13

Het Victorieplein was een van de grote verkeerspleinen van het Plan Zuid. Oorspronkelijk heette het Daniel Willinkplein. De grote lanen in deze buurt kregen na de Tweede Wereldoorlog allemaal een nieuwe naam ter herinnering aan het bevrijdingsfeest van mei '45.

Over de Berlagebrug reden toen de geallieerde troepen de stad in en werden blij onthaald door de Amsterdamse bevolking.

Rechts zie je de Wolkenkrabber, een creatie van architect J.F. Staal uit 1931. Het is eigenlijk maar een klein wolkenkrabbertje, met 12 verdiepingen en 40 meter hoogte, als je het vergelijkt met de torens van meer dan honderd meter hoogte, die rond 1900 in Amerikaanse steden verrezen. Toch gold deze toren als iets hips, gebouwd met moderne materialen als beton, glas en staal, met mooie appartementen van 125 m² en handige snufjes als een lift, een ingebouwde koelkast en een vuilstortkoker. Het is bij deze ene gebleven. Het blijft moderniteit op zijn Nederlands.

Op [Het geheugen van planzuid](#) vind je een uitgebreide beschrijving van de flat en een plattegrond met foto's van Jos Wiersema.

We steken eerst de Rijnstraat over en dan de Vrijheidslaan. Dan lopen we een stukje zuidwaarts de Rijnstraat in.

We nemen de tweede straat rechts, de Trompenburgstraat. Op het eind gaan we links de Hunzestraat in en komen terecht op het Winterdijkplein.

Hier heb je nog een piepklein tennisverenigingetje, alleen voor buurtbewoners.

Halte Victorieplein:

Tram 4 (Centraal Station – Station RAI)

Tram 12 (Centraal Station – AmstelStation)

Bus 62 (Station Lelylaan – Station Zuid – Station RAI – Amstelstation)

We lopen langs deze kant van het plein en slaan dan rechts af de Kinderdijkstraat in. We komen nu langs de Synagoge aan de Lekstraat.

14

De Synagoge aan de Lekstraat is gebouwd tussen 1935 en 1937. Het ontwerp is van Abraham Elzas, die later in zijn loopbaan veel voor de HEMA en de Bijenkorf werkte. De stijl van de nieuwe zakelijkheid maakt het hier in de buurt een beetje een fremdkörper. Typisch voor die stijl zijn de banden van ramen in metalen sponningen en het minimale reliëf in de gevels. De gevels zijn overigens bekleed met natuurstenen platen. Het gebouw bestaat eigenlijk uit twee delen. Wij staan hier voor de grote synagoge. Op de gevel staat 'En ik zal in het midden der kinderen Israëls wonen en ik zal mijn volk Israël niet verlaten.' De tekst is afkomstig uit de Thora. Het is tegenwoordig een veilinghuis en gerestaureerd met aandacht voor de oorspronkelijke inrichting. Rechts staat het gemeenschapsgebouw met een klaslokaal en een kleine synagoge. Dit deel wordt nog altijd zo gebruikt.

Interieur Synagoge Lekstraat
Foto: Willy Lindwer (1984)

We gaan links de Lekstraat in en vervolgens rechts de Waalstraat in. Die houden we aan tot het Amstelkanaal. Dus we steken de Rooseveltlaan over. Dan passeren we het Merwedeplein.

15

Op het Merwedeplein op nummer 37II woonde Anne Frank (1929) van 1934 tot 6 juli 1942. We staan even stil bij Annes beeld dat Jet Schepp in 2005 maakte.

We wandelen verder en steken de Churchill-laan over.

16

Op de Churchill-laan passeren we het beeld ter ere van Wilhelmina Drucker (1847-1925). Drucker was feministe van het eerste uur. Zij streed voor stemrecht, gelijke mogelijkheden om in eigen levensonderhoud te voorzien en gelijke beloning. Dit standbeeld van de geëmancipeerde vrouw is gemaakt door Gerrit van der Veen en werd in 1937 onthuld.

Halte Waalstraat:

Tram 4 (Centraal Station – Station RAI)

Tram 12 (Centraal Station – AmstelStation)

Bus 62 (Station Lelylaan – Station Zuid – Station RAI – Amstelstation)

We wandelen verder en komen opnieuw langs een plek waar een kerk stond, de gereformeerde Waalkerk, gesloopt in 1989, vijftig jaar na de bouw. Dan komen we aan op de Amstelkade.

17

Twee grote symmetrische schoolgebouwen sieren de Jozef Israëlskade. Hier huist tegenwoordig het Berlage Lyceum. Het linkergebouw was de HBS, het rechter de Tweede Openbare Handelschool. Het zijn juwelen van de Amsterdamse Schoolstijl, ontworpen door Arend Jan Westerman, bekend van het Sieraad aan de Postjesweg. Beide scholen zijn getooid met beeldengroepen van Hildo Krop, die begin jaren 1920 in dienst was van de gemeente Amsterdam. Het zijn allegorieën met nogal wezenloos voor zich uitkijkende

mensenfiguren, links 'de menselijke energie', rechts 'de geboorte van de daad'. De gebouwen zijn ook van binnen schitterend aangekleed, met smeedijzerwerk, muurschilderingen, glas in lood en houtsnijkunst. Het moet een eer zijn om hier naar school te mogen gaan. Op de website [Wandelingen](#) kun je een kijkje binnen nemen.

Links: De geboorte van de daad; rechts: Menselijke energie (1924)
Foto's: Digital Kenniscentrum Hildo Krop

We gaan de brug over en wandelen iets naar rechts en gaan dan de P.L. Takstraat in.

18

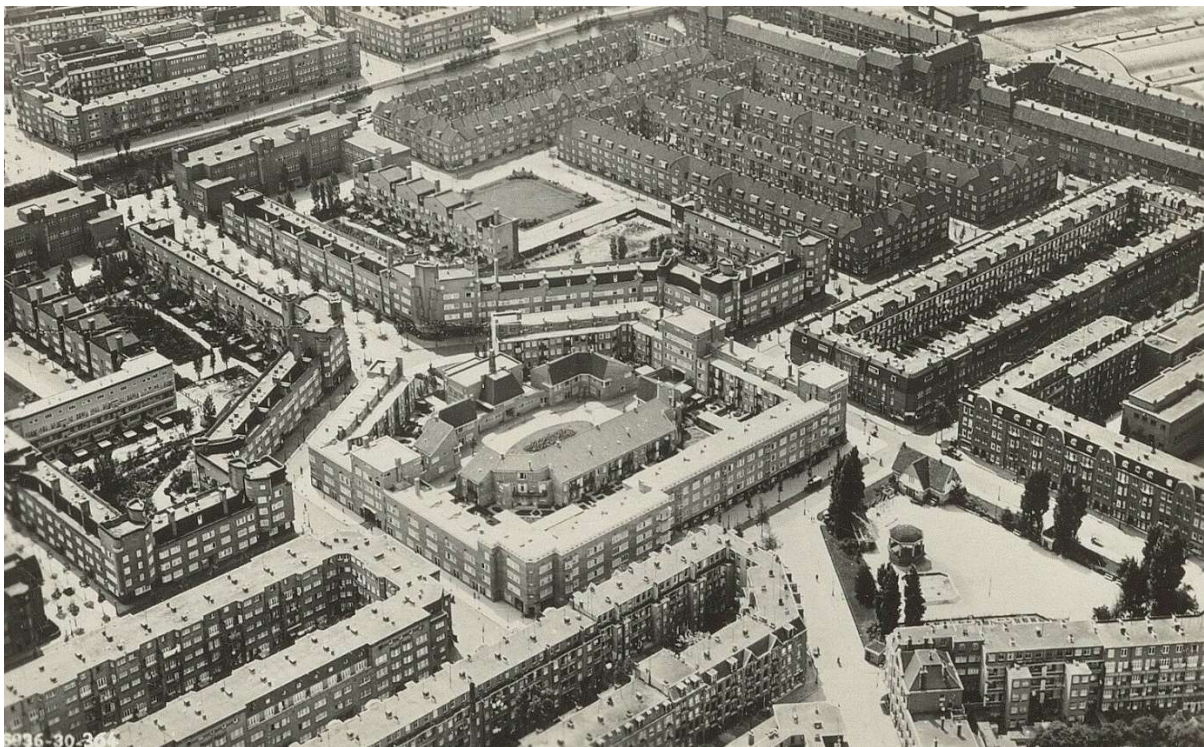
De P.L. Takstraat is het walhalla van de Amsterdamse Schoolarchitectuur. De straat is vernoemd naar de oprichter van de socialistische woningbouwvereniging De Dageraad. In 1917 kreeg De Dageraad hier in De Pijp de gelegenheid 300 woningen te bouwen. De bekende architecten van de Amsterdamse School Piet Kramer en Michel de Klerk maakten een ontwerp voor royale arbeiderswoningen, met golvende bakstenen gevels, kneuterige raamindelingen, decoratieve rode dakpannen, alles tot in de huisnummers verzorgd. De architecten en opdrachtgevers werden gedreven door goede bedoelingen: esthetisch hoogwaardige woningen voor de gewone mens die zich, eenmaal goed gehuisvest, aan het gezinsleven kon wijden.

Op de hoek is een waar beeldhouwwerk van baksteen te bewonderen. Zelfs de inscriptie is in baksteen 'uitgehouwen'. Ergens doet het denken aan de avant-gardeschilderstijlen uit de eerste decennia van de 20ste eeuw, het kubisme, suprematisme, futurisme.

We gaan rechts om de Burgemeester Tellegenstraat in en wandelen links onder een poortgebouw door en komen in de Coöperatiehof.

19

Toen de iconische Dageraadwoningen klaar waren, was er nog genoeg ruimte voor een tweede complex. Dat werd de Coöperatiehof, 178 woningen, winkels, werkplaatsen en een lees- en vergaderzaal in een beschermende kring. De vormgeving is een stuk minder expressief, maar toch zie je nog wel golfjes van baksteen. Uiteindelijk werd het te duur voor De Dageraad en is het project overgedragen aan de Vereniging tot Verkrijgen van Eigen Woningen. Het geheel bestaat uit etagewoningen aan de buitenkant en laagbouwwoningen op het binnenterrein.

Coöperatiehof in het midden, Luchtfoto KLM (1939), Stadsarchief Amsterdam

We gaan er aan de andere kant weer uit en wandelen dan rechtsaf, langs het Henrick de Keijserplein en -straat. Bij de Adriaen van Ostadestraat gaan we rechtsaf.

20

De 'nieuwe' Sint Willibrorduskerk is een van de lelijkste gebouwen van de stad, althans, naar mijn mening. De brutalistische betonbouw maakt een herwaardering door, dus als het gebouw is opgeknapt, is het mogelijk een wonder van verkoelende architectuur. De katholieke parochie hier in Zuid liet

deze kerk bouwen ter vervanging van het immense Sint Willibrord Buiten de Veste aan de Amstel van Pierre Cuypers. Dit gebouw stamt uit 1968 en is ontworpen door Joop van Stigt. De architect is hier in de buurt geboren. Hij studeerde bij Aldo van Eijck. Die construeerde gebouwen met modules. Dat zie je hier ook: vlakken en trappenhuisen wisselen elkaar af.

Al in 1972 wilde de parochie weer van het gebouw af. Van 1994 tot 2008 gebruikten Afrikaanse katholieke gemeenschappen de kerk, vandaar de naam Afrikahuis. Nu staat het leeg, maar het is een Rijksmonument.

We gaan rechts de Van Ostadestraat in. We gaan links de Tweede Sweelinckstraat in en lopen door naar de Ceintuurbaan

Tram 3 (Westerpark – Flevopark) Halte Van Woustraat

Tram 4 (Centraal Station – Station RAI) Halte Ceintuurbaan

We lopen langs het Sarphatipark en komen dan op de Albert Cuypmarkt.

21

Sinds 2005 staat hier het beeld van de bekendste volkszanger van Amsterdam, André Hazes (1951 – 2004). André is verderop in de Gerard Doustraat geboren en liep vaak over de markt te struinen. Het beeld is op verzoek van zijn weduwe Rachel gemaakt door drie Chinese kunstenaars. Tja, lijkt het beeld op André? Ik mis zijn verlegenheid en zijn branie.

André Hazes (1981)

Foto: Anefo, Nationaal Archief

22

Bij de Van Woustraat hangt sinds 2016 de Entreepoort Albert Cuypmarkt. De 258 lampionnen vertegenwoordigen de koopwaar in de kramen. Het is een creatie van het kunstenaarsduo De Overtreders.

We lopen rechtsaf richting de Van Woustraat.

We kunnen nog een frietje eten of een theetje drinken voordat we opstappen.

Tram 4 (Centraal Station – Station RAI) Halte Westeinde

Tram 14 (De Boelelaan – Frederiksplein) Halte Frederiksplein